

ÖZÜRLÜLERİN REHABİLİTASYON SORUNLARI VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Dr. Gülten MERT (x)

ÖZET :

Bu çalışmada: hastalık, kaza veya konjenital nedenle özürlü olan olguların tıbbi mesleki rehabilitasyon sorunları ve ilgili çalışmalar açıklanmıştır.

GİRİŞ :

Toplumumuz, acıma duygularının güçlü olması nedeniyle fiziksel veya zihinsel özürü olan insanlara yardım konusunda akılcı ve yeterli olmayan davranışlarla yaklaşmaktadır. Halbuki özürlülük bir eksiklik değildir sadece, belirli vücut veya zihin fonksiyonlarını kullanma bakımından yetersiz kalmakla beraber onlarda insandır. Toplum içinde herkes gibi yaşamak haklarıdır. Onları hem tıbbi hem mesleki yönden rehabilite ederek topluma kazandırmak gerekmektedir. (1). Bunun için özürlüler konusundaki çalışmaları yetkili kurumlar canlandırmaya, yaygınlaştırmaya ve yeni hizmet projelerine öncelik vermeye çalışmaktadır.

Hava kirliliği, kimyevi maddelerin kullanım sahasının artması, elektrikli aletlerin motorlu araçların çoğalması, ekonomiksorunlar, gelenekler gibi nedenlerle hastalıklar, kazalar ve yakın akraba evlilikleri ile özürlü nüfus çoğalmaktadır.

Bazı hastalıklarda acil tedavi yapıldıktan sonra tıbbi rehabilitasyona başlanılamama nedenleri, olgunun ekonomik durumu, kültür seviyesi veya kliniklerarası iletişim eksikliği ile olmaktadır. Acil tedavisi yapıldıktan sonra eve götürülen olguda hareket kaybı nedeniyle deformiteler, adale atrofileri, basınç gibi bazı nedenlerle dekübitis ülserleri oluşmakta ve yatağa bağlı olmaktadır. Olgu geciktirilerek rehabilitasyona getirildiğinde ise sonuç istenilen boyutlara ulaştırılamamaktadır.

Trafik, iş ev, toplum ve diğerleri diye ayrılan kaza çeşitlerinde insan faktörü başta olmak üzere, çalışma ortamının uygun olmaması, kullanılan alet veya aracın kontrol eksikliği, çevre koşulları, koruyucu önlem eksikliği, yaş, deneyimsizlik gibi nedenlerle özürlü insanlar artmaktadır. (2).

Konjenital özürlüler ise, yakın akraba evlilikleri özellikle bucak ve köylerde sosyo-ekonomik nedenlerle % 70'e illerde ise % 17'lere çıkabilmektedir. (I).

Özürlülük, herhangi bir nedenle oluştuğunda tıbbi ve mesleki rehabilitasyon yapılmalıdır ki o kişi tıbbi rehabilitasyondan sonra günlük yaşam aktivitelerini kendi kendine kullandığı protez, ortez veya kendine yardımcı cihazı ile yapabilsin ve eski mesleğine, şartlar uygun değilse yeni meslek veya uğraşı için gerekli ortamda mesleğe yönelip üretken olarak toplumda yerini alabilsin. (2,3).

Dünya savaşlarından sonra özürlüler arttığı için rehabilitasyon başlamış, gelişmiş ve yayılmaktadır. Ülkelerde, olanaklar ölçüsünde tıbbi rehabilitasyon için üniversitelerde okullar, hastahanelerde rehabilitasyon servisi, her kliniği içeren rehabilitasyon merkezler, özel klinikler açarak özürlüleri bağımsız duruma getirmekte ve ilgili kuruluşlarla beraber çalışarak mesleki rehabilitasyonla meslek sahibi yapmaktadırlar. Örneğin Japonya'da tıbbi rehabilitasyondan sonra özürlüler 10 ar kişilik gruplarla 3-6 ay arasında modüler sisteme devam etmektedirler (4,5). Polonya'da özürlüler kooperatif atölyelerine gönderilerek mesleki rehabilitasyon stajında mesleğe yönlendirilmektedirler. Sakat kooperatifleri geliştikçe en ileri derecedeki özürlüler dahi çalışma şartlarına uyum gösterebildiler. Evlerinde yapabilecekleri işlerde çalışanlarda sosyal yardımlardan faydalandırıldılar. Yaptıkları işlerin pazarlanması, satışı kolaylaştığı için 44.000 özürlü evde çalışmaktadır. İsveç'te iş değerlendirilmesi, mesleğe uyum sağlama, eğitim ve uyarlama kursları açılmıştır. Gaye: İş ve mesleki eğitime katılanları hazırlamak, kırılmış, küsmüş, aciz kalmış böylelikle toplumdan kopmuş kişileri bu durumdan kurtarmak, kendilerine özürlü olarak yaşamayı öğretmek, farklı çevrelere göre eğitmek ve yeteneklerinin çeşit ve miktarını tanıtip kendi öz kaynaklarının bilincine varmayı öğretmektir. (6)

Günümüzde çok büyük boyutlara ulaşan özürlülerin fiziksel veya düşünsel yeteneklerini kullanamamaları çalışma hayatında yer almamaları toplumların ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Tıbbi ve mesleki rehabilitasyonu yapılamaması nedeniyle kendine bakma zorunluluğunda kalan yakınlarından en az bir kişiyide ulusal gelire katkıda bulunmasına engelleyerek onuda gelirden pay alır durumuna getirmektedir (6).

Önceki Anayasalarda olduğu gibi 1982 Anayasamızda da ifade edildiği üzere, sosyal devlet anlayışı içerisinde sakatların korunması, mesleki rehabilitasyonu ve istihdamı ayrı ve önemli bir yer tutmaktadır. 1954 yılında Ülkemiz Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) ve Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO) üyeliği sonucunda sakatlar için devletin çeşitli organları özürlüler konusunda önemli görevler üstlenmişlerdir. 1981 Uluslararası Sakatlar Yılından bu yana özürlüler konusunda var olan yasalarda düzenlemeler yapılmış, yürürlüğe konularak tüzük ve yönetmeliklerle çeşitli alanlarda yapılan çalışmalar birleştirilerek kaynak oluşturulmuştur. (6). Buna göre 2022 sayılı kanunda, çalışma gücünün % 70'in üzerinde

kaybedenlerden bir işte yararlı bir ekilde çalışabilecek durumda oldukları sağlık kurulu raporu ile belgelenenlerden de 15-65 yaş arasında olanlar sakat sayılmak tadır diye değişiklik yapılmıştır (7).

1475 sayılı kanunda değişiklik yapılmış 100 işçi çalıştıran yerlerde 2 sakat kişi çalıştırılırken bu oran 50 kişiye düşürülmüştür. 50'den fazla işçi çalıştıran kurum 2 sakat kişi çalıştırmak zorundadır. (8). 1981 yılında yaptığımız araştırmada Erzurum ilindeki resmi ve özel kuruluşlarda % 2 oranında özürlü kişi çalıştırıldığını tespit etmiştik. (9). Bu oranın artmış olması sevindiricidir. Resm ve özel kuruluşlarda sakat çalıştırma zorunluluğu olduğu halde, çalıştırmayan kurumlara verilen ceza ayda 15 000 TL idi, bu oran hayat şartlarına uyması için 500 000 TL'ye çıkarılmıştır. Gaye ceza değil yasalara uymaktır.

Sosyal Sigortalar ve Emekli Sandığı kanununda düzenlemeler yapılarak 15 yıl sigortalı veya Emekli Sandığına ödeme yapmış olan özürlüler emekliğe ayrılabilirlerdir.

Özürlülerin vergisi konusunda düzenlemeler ve eğitim alanlarına yöneltilmesi için kararlar alınmıştır. Sakatlık oranını belirten sağlık kurulu raporlarında, ne gibi işlerde çalışabileceğinin belirtilmeside işverenlere yol göstermesi yönünden uygun olmuştur. Zira daha önce yaptığımız araştırmada işlerinden memnun olmayan iş değiştirmek isteyenler sorunlarını belirtmişlerdi. (9).

Yapılan yeni değişiklikle, sakatlara hizmet için kurulmuş olan körler, sağır, ortopedik özürlüler ve zihinsel özürlüler dernekler federasyon haline getirilerek konfederasyon oluşturulmuştur. Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu sakatların sorunlarına çözüm bulan, hizmetleri koordine eden kurula dönüştürülmüştür.

Özürlülerin işe yerleştirilmesinde en büyük eksiklik, vasıfsız olmalarıdır. Bunun için mesleki rehabilitasyon önemlidir. 1972-1981 yılına kadar olan 15 yıllık dönemde 139687 özürlü, iş için İİBK na başvurmuş ancak 47710 sakat işe girmiştir. 1988 Ocak-eylül ayları içinde iş isteyen özürlülerin 4709 e, 688 k toplam 5397 dir. Bunların 1065 e resmi 1371 özel kurumlara, 122 k resmi 182 k özel kurumlara işe girmişlerdir. 1989 Ocak-eylül içinde ise 5491 e 696 k iş için İİBK na müracaat etmiş bunların 1430 e resmi 2721 e özel kurumlara, 196 k resmi 335 k özel kurumlara işe girmişlerdir. Geçen yıllara göre resmi kurumlara % 36.98 özel kurumlara %96.78 oranında işe yerleştirmede artış vardır. (10). Resmi kurumlara % 37.3 oranında alt ekstremite, % 13.2 ile üst ekstremite, % 12.1 oranında ise diğer sakatlığı olanlar işe girmiştir. Özel kurumların ise daha çok işitme ve konuşma sakatlığı olanları işe aldıkları görülmektedir.

İİBK na kayıtlı 58611 özürlü vatandaşın % 22 si göz özürlüdür. Bizimde 1981 de yaptığımız çalışan sakat araştırmasında % 24ü göz özürlüydü. Yurdumuzda

göz özürlülerin çok olması düşündürücüdür. Yaş grupları incelendiğinde, İİBK'na kayıtlı olup iş bekleyenlerin 20-24 yaş grubu % 32 ile baştır. Bunu % 19 ile 25-29 yaş, % 13 ile 30-34 ya grubu izlemektedir. Yücel ve arkadaşlarının yaptığı İstanbul Sakatlar Derneğine kayıtlı sakatlarla yaptığı araştırmada % 27.5 ile 20-29 yaş grubu ilk sırayı oluşturmıştı. Bizim 1981'de yaptığımız araştırmada ise çoğunluğu 57 % 32.8 ile 30-39 grubu, 37 kişi % 21.2 ile 20-29 yaş grubu izlemiştir. Çalışanlar işe yıllar önce girdiği için yaş grupları iş bekleyenlerle uyumludur. (6,9,11).

İİBK. Müdürü Karaduman 'ın kuruma kayıtlı olup iş isteyen özürlülerin öğrenim durumlarını inceleyen araştırmasında İlkokul mezunları % 52 ile ilk sırada, okuma yazma bilmeyenler % 21 ile ikinci sıradadır. Bizim araştırmamızda da İlkokul mezunları % 40 ile ilk sırada, okuma yazma bilmeyenler % 21 ile ikinci sıradaydı. (6,9).

Erzurum'da Halk Eğitim Merkezi, meslek sahibi yapmak beceri kazandırmak için sağlıklı ve özürlü insanlara her yıl kurslar açmaktadır. En az 10 en fazla 25 kişi ile açılan çeşitli kurslar her yıl isteğe göre tekrarlanmaktadır. Müdülden aldığımız bilgilere göre Erzurum ilinde açılan kurslar: telefon, dikiş, trikotaj, el nakışı, kalorifer, daktilo, saz, tiyatro, halıcılık, çiçek, folklor , ingilizce, arapça, tescil, ciltcilik, elektrik, ilkökul bitirme kurslarıdır. (12).

Erzurum İİBK şube müdürlüğü özürlülere yönelik bilgisayar kursu açmış ve 18 özürlü bayan katılmıştır. (13).

1987 yılından beri İİBK özürlülere meslek kazandırmak için değişik illerde 40 kurs açmış ve 887 özürlü devam etmiştir. Kurslar, daktilografi, muhasebecilik, fotoğrafçılık, kalorifer ateşçiliği, bobinaçılık, bilgisayar gibi önemli ve geçerli mesleklerdir. (6).

Bedensel Engellileri Güçlendirme Vakfı (BEGV) başkanı Aşkun Türkiye'de yaklaşık 5,5 milyon civarında özürlü olduğunu, tıbbi rehabilitasyonun evde bağımsızlığı oluşturduğunu, dışarıya açılmadıkları için gizli kalmış bu gücü harekete geçirmek için 1987 Haziran'ında faaliyete geçtiklerini ve becerisi olmayan özürlünün öğrenmek için işin üzerine eğildiğini "bende birşeyler becerebiliyorum, bende kazanabiliyorum" diyebilmesini ön plana aldıklarını ve 98 özürlüye iş öğrettiklerini ve % 80 ninin sahibi olduklarını açıklamıştır. (14).

Alınan bu önlemlere rağmen hastalık, kaza ve konjenital sakatlığa neden olan yakın akraba evlilikleri ile özürlülerin sayısı ve sorunları giderek artmaktadır. Ortopedik özürlüler, körler, sağlıklar ve zihinsel özürlüler federasyonu ile oluşturmuş Türkiye Sakatlar Konfederasyonunun çalışma konuları: sakatların okul öncesi eğitimi, rehabilitasyonu, yetişkinlerin eğitimi, sosyal tesis, rehabilitasyon merkezleri, lokaller, huzurevleri gibi çalışma alanlarıdır.

Sonuç olarak iy niyetle alınan bu kararlar uygulanabilirse ve nüfusa paralel olarak gerek tıbbi gerekse mesleki rehabilitasyon olanakları geniş ölçüde ele alınır- sa, korunmalı iş yerleri açılarak sadece özürölüler çalıştırılırsa ve evlerde yapılan işler özendirilerek ve örgütlenilerek pazarlaması yapılrısa, sorunlar azalacak ve özürölülerde cemiyette üretici olarak yer alabileceklerdir kanısındayız.

SUMMARY :

THE REHABILITATION PROBLEMS OF PHYSICAL DISABILITIES AND INTERESTED STUDIES

It is the purpose of this study to deal with the medical and occupational reha- bilitation problems of physical disabilities rusulting from some accident, illness or congenital defect and studies concerning the subject are to be explained.

KAYNAKLAR

- 1- Aykut, İ. "Sakatlar". İstihdam Dergisi. 1989, 10: 5-7.
- 2- Topuzoğlu, İ.: "Toplum Hekimliği ders notu. "
- 3- Atalay, A.: "Ülkemizde rehabilitasyon planlaması". Fizyoterapi Rehabili- tasyon Dergisi. 1979, 190-196.
- 4- Şenova, F.: Sakatların rehabilitasyonu ve işe yerleştirilmeleri konulu sempo- zyum". İş gücü Dergisi, 1973, 3: 42-47..
- 5- Işın, A.R.: "Japonyada istihdam ve mesleki eğitim yönetimi seminer raporu". İş gücü Dergisi, 1979, 3: 77-78.
- 6- Karaduman, M.: "Türkiyede sakatların istihdamı". istihdam Dergisi. 1988, 3: 8-11.
- 7- Albayarak, C.: "65 yaşını doldurmuş muhtaç-güçsüz kimseniz ve sakat Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında kanun, yönetmelik ve ev- raklar". Bilim Batbaası. Ankara. 1977.
- 8- Yavuzer, A.A.: "1475 sayılı iş kanunu". Köyse-iş Yay. Ankara. 1973, 5: 153- 154.
- 9- Mert, G.: "Resmi ve özel kuruluşlarda çalışan sakatların sosyo-ekonomik durumları ve çevreye uyumları". 1981. Doktora tezi.
- 10- "İstatistik". İstihdam Dergisi. 1989. 10:31.
- 11- Yücel, K., Öncel, A., Çakmaklı, K.: "Türkiye Sakatlar Derneği İstanbul şubesinde kayıtlı Sakatlar üzerinde yapılan psiko-sosyal bir araştırma." Fizyoterapi Rehabilitasyon Dergisi. 1979, 10: 120-126.
- 12- Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü notları. 28. 3. 1990.
- 13- "İş gücü yetiştirme kursları". İstihdam Dergisi. 1989, 9: 28-30.
- 14- Aşkun, S.: "BEGV çalışmaları". İstihdam Dergisi. 1988, 3: 19-21.